

Rus, rusmiddel, rusgift, misbruk og skadelig bruk

Alkoholiker, narkoman, misbruk og rusgift er stigmatiserende ord som vi bør unngå å bruke.

På bakgrunn av en rapport fra Statens institutt for rusmiddelforskning (1) har Helse- og sosialdepartementet nylig forsøkt å rydde opp i bruken av noen begreper innen rus og avhengighet (2). Direktoratet gjør et fortjenestfullt arbeid ved å avklare opplagte saker som at det engelske ordet «abstinent» må oversettes med ordet «avholden», mens det norske «abstinent» heter «withdrawal» på engelsk (1).

Men når de begynner med ordet «rus», får de problemer. De har rett i at «rusmisbruker» heller bør hete «rusmiddelmisbruker» og at man nok ofte kan erstatte «rus» med «rusmiddel». Men antakelig ikke alltid. For eksempel heter den nye legespesialiteten «rus- og avhengighetsmedisin». Det ville ikke være riktig å kalle det «rusmiddel- og avhengighetsmedisin». Det er nok slik at begrepet «rus» er noe videre og at presiseringen «rusmiddel» av og til vil bli for snever (3). Dette illustreres paradoksalt nok best i et innlegg fra Forbundet mot rusgift (4), der man tar til orde for å bytte ut «rusmiddel» med «rusgift». Da blir plutselig rusen giftig, noe den selvsagt er i noen tilfeller, men slett ikke i alle.

Det er godt at Helsedirektoratet tar til orde for en mer enhetlig og ikke-stigmatiserende ordbruk innen det offentlige når det gjelder personer som har et problematisk forhold til rusmidler (2). Ord som «alkoholiker» og «narkoman» bør ikke brukes. Innen medisinen bruker vi selvsagt de ordene som følger av vårt diagnosesystem. Disse er «skadelig bruk» og «avhengighet» (5). I ICD-10 er ordet «misbruk» forlatt, nettopp fordi det er stigmatiserende (6). Innen det offentlige bør man derfor også la være å bruke det.

Dagligtale

Jeg traff for noen år siden en grisebonde som drev en aktiv kamp mot bruken av begrepet «svin» i alle mulige sammenhenger. «Hos oss bruker vi ikke begrepet «miljøsvin»,» sa han. «Det gir en negativ holdning til noen av de mest renslige og flotte dyra i verden.» Det var en mann som ikke er redd for å ta en stor språkkamp, tenkte jeg.

For kan eller skal vi kvitte oss med stigmatiserende ord i dagligtalen? Hvem skulle

i så fall bestemme det? Det er veldig vanlig å bruke ord som har en helt spesifikk medisinsk betydning upresist i dagligspråket. Ord som schizofren og depresjon er eksempler på dette. Aktuelt her er den utbredte bruken av «avhengig». Vi er jo *avhengige* av luft, kjærlighet, sjokolade og en løpetur. At vi skulle arrestere folk hver gang de bruker dette begrepet feil, et begrep også har en medisinsk spesifikk betydning, ville være en like stor kamp som bondens.

På den annen side ser vi en økende og god opptatthet av å bruke de rette ordene for ikke å støte. Ord som «afroamerikaner» og «norskfødt med innvandrerforeldre» er eksempler på gjennomtenkte betegnelser som ikke skal virke fremmedgjørende (7). Og slike betegnelser må ta utgangspunkt i hva en person eller en gruppe selv ønsker å bli kalt og oppfatter som riktig. At vi har Rusmisbrukernes interesseorganisasjon og Forbundet Mot Rusgift, er et signal om at noen synes dette er de riktige betegnelse. Så kan vi være enige eller uenige i deres budskap gjennom navnet. Vi bør også huske at det å forsøke å unngå stigma ved å bytte betegnelse, kan føre til at nissen følger med på lasset og at også det nye begrepet lades med de fordommer vi har (8).

Denne orddebatten har over tid omhandlet en rekke andre begreper innen vårt fagfelt. Alt fra de folkelige «drita» og «nykter» til de mer kliniske «avrusning». Selv benevnelsen av fagfeltet er blitt diskutert. Jeg er enig i at det ikke bør hete «rusfeltet» (4). Blant leger vil det nå hete «rus- og avhengighetsmedisin», men i vår tverrfaglige virkelighet bør vel dette endres til den mer generelle «rus- og avhengighetsbehandling» – kanskje et bedre alternativ enn dagens «tverrfaglig spesialisert rusbehandling»? Her er det mange debatter hvor nettopp det kliniske må avveies mot det folkelige.

Tilleggsbruk

En debatt må likevel kommenteres spesielt. Det er foreslått at man skal dele pasienter i legemiddelassistert rehabilitering (LAR) i to grupper: de med og de uten tilleggskbruk (4), fordi «tilleggsbruk» skulle være mindre stigmatiserende enn «sidemisbruk».

Dette blir galt. For det første brukes ikke

ordet «sidemisbruk» fordi det impliserer at LAR-behandling i seg selv skulle være et misbruk, hvilket det ikke er. Ordet «tilleggsbruk» er dessuten så uspesifikt at det ikke sier noe, med mindre man først og fremst er opptatt av LAR-pasienters rusmiddelbruk eller mener at LAR-behandling i seg selv er misbruk.

Og hele tenkesettet med å dele pasienter inn i grupper etter om de ruser seg eller ikke virker nokså arkaisk og dømmende. Dette er nok et eksempel på at man med selv den beste intensjon kan trå feil i en slik språkdebatt.

Jørgen G. Bramness

j.g.bramness@medisin.uio.no

Jørgen G. Bramness (f. 1962) er spesialist i psykiatri, professor og forskningsdirektør ved Senter for rus- og avhengighetsforskning, Universitetet i Oslo.

Litteratur

- Amundsen EJ. Hva er misbruk og avhengighet? Betegnelser, begreper og omfang. SIRUS-rapport 4/2010. www.sirus.no/filestore/Automatisk_opprettede_filer/sirusrap.4.10.pdf (29.7.2014).
- Huus G, Bakstad B. Forslag til begrepsbruk på rusfeltet. Brev til Helse- og omsorgsdepartementet 26.0.2014 (ref. 11/2625–29). www.helsedirektoratet.no/kvalitet-planlegging/nasjonale-retningslinjer/under-arbeid/Documents/R%C3%A5dslag%202.juni%202014/Begrepsinnspill%20-%20HOD.pdf (28.7.2014).
- Hem E, Ruset i ord. Tidsskr Nor Legeforen 2014; 134: 537.
- Reinås KT. Ikke en «misbruker». Klassekampen 25.7.2014: 16–7.
- Helsedirektoratet. ICD-10: Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer. 10. revisjon – 2014. <http://finnkode.kith.no/#/icd10/ICD10SysDel11/flow> (28.7.2014).
- Bramness JG, Waal H, Mørland J. Unødvendige nyord om avhengighet. Tidsskr Nor Legeforen 2009; 129: 904.
- Dzamarija MT. Hva skal «innvandreren» hete? Samfunnsspeilet 2008; nr. 4: 62–5. www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/hva-skall-innvandreren-hete (28.7.2014).
- Hem E. Det vanskelige ordet angivelig. Tidsskr Nor Legeforen 2012; 132: 1637.

Mottatt 29.7. 2014 og godkjent 26.8. 2014. Redaktør: Marit Skaar Nylund.